

6. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України : [підручник] / В.Т. Маляренко, Є.Г. Коваленко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.

7. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 544 с.

8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.

Анотація

Турман Н. О. Специфіка здійснення судового розгляду за участю присяжних. – Стаття.

Статтю присвячено інституту присяжних в Україні, який перебуває на етапі становлення й із кожним днем набуває все більшого значення для повного, всебічного здійснення судового розгляду та постановлення законного й справедливого судового рішення в тих категоріях проваджень, у яких участь присяжних передбачена відповідно до норм чинного законодавства.

Ключові слова: судове провадження, присяжні, судова система, судове рішення.

Аннотация

Турман Н. О. Специфика осуществления судебного разбирательства с участием присяжных. – Статья.

Статья посвящена институту присяжных в Украине, который находится на этапе становления и с каждым днем приобретает все большее значение для полного, всестороннего осуществления судебного разбирательства и вынесения законного и справедливого судебного решения в тех категориях дел, в которых участие присяжных предусмотрено в соответствии с нормами действующего законодательства.

Ключевые слова: судопроизводство, присяжные, судебная система, судебное решение.

Summary

Turman N. O. The specificity of realization of court hearing with jury participation. – Article.

The article is devoted to the Institute of Jury in Ukraine, which is establishing and every day becoming increasingly important for a complete, full implementation of the court hearing and rendered lawful and fair judgment in those categories of judicial proceedings where a jury participation is legally provided according to the norms of current laws.

Key words: judicial proceedings, jury, the judicial system, court decision.

УДК 343.2/.7

А. О. Бурячок

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ НАРКОТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Наркоманія та наркозлочинність – це «хвороби», які мають такі соціальні складові, що політика держави в цьому напрямі повинна бути більш соціальною, а не лише лікувальною [1, с. 7]. Додання соціальності державної політики в цьому напрямі потребує активізації багатьох напрямків такої діяльності, у тому числі правової. Будь-яка виважена державна політика має бути правовою: вона має відповідати законам, юридичним нормам, незмінно перебувати в правовому полі, відповідати ідеям прав людини. При цьому кожна галузь законодавства й права повинна виконувати свої функції відповідно до предмета регулювання.

Питання визначення й систематизації основних інститутів кримінального права, мова про яке буде йти нижче, спроби виділення традиційних та достатньо нових критеріїв для цього проводилися вітчизняними фахівцями М.І. Бажановим, Ю.В. Бауліним, В.І. Борисовим, О.О. Дудоровим, Л.М. Кривоченко, В.К. Матвійчуком,

Є.О. Письменським, О.Я. Светловим, Є.Л. Стрельцовим, І.О. Хорь та іншими. Однак саме в означених напрямках такий аналіз практично не проводився.

У цілому кримінальне право України (як галузь права й галузь законодавства) являє собою певну систему, яка складається з двох взаємопов'язаних підсистем – Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України (далі – ККУ), кожна з яких у свою чергу являє собою систематизовану групу статей, норми яких регулюють різні кримінально-правові інститути. Наука кримінального права та відповідна навчальна дисципліна також мають системний характер, заснований на розглянутій системі, проте додатково включають розділи, обумовлені більш широкими межами їх предмета (розділи про історію кримінального права, його доктринальні положення, зарубіжне кримінальне право тощо).

При цьому статті Загальної частини ККУ (16 розділів) закріплюють основні питання, які стоять перед кримінальним правом, у тому числі завдання й принципи кримінального права, поняття злочину, підстави кримінальної відповідальності, стадії вчинення злочину, поняття й цілі покарання тощо.

У статтях Особливої частини ККУ (20 розділів) містяться норми, які визначають, які конкретні види суспільно-небезпечної поведінки розглядаються як злочини та які конкретно покарання слід застосовувати до осіб, які їх учиняють. Кожна стаття має свій індивідуальний номер і певне місце в системі Особливої частини ККУ.

У цілому Загальна та Особлива частини ККУ – це обов'язкові складові єдиної системи українського кримінального права, тому, наприклад, застосування статей (норм) Особливої частини ККУ вимагає постійного звернення до статей (норм) Загальної частини ККУ. Водночас норми Загальної частини ККУ застосовуються, вивчаються, тлумачаться під час застосування статей (норм) Особливої частини ККУ.

Більш детальний аналіз Особливої частини ККУ дозволяє звернути увагу на такі важливі положення. У цій частині кримінального права, яка не в усіх країнах має звичну для нас назву, закріплюється законодавче визначення конкретного злочину (групи злочинів). Для кращого тлумачення й практичного застосування статей (норм), які визначають злочин (злочини) в Особливій частині ККУ, існує декілька варіантів розподілу цієї частини кримінального права на групи. Наприклад, таку систематизацію можливо зробити відповідно до положень статті 12 Загальної частини ККУ. Тому, наприклад, залежно від такого критерію, як ступінь тяжкості, визначено чотири групи злочинів: невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Ступінь тяжкості, як зазначає законодавець у вказаній статті, безпосередньо пов'язаний із конкретною санкцією (санкціями), що встановлені за конкретний вид злочину (види злочинів). Така закріплена в законі класифікація має не лише теоретичний зміст, а й важливе значення для правильного застосування конкретної кримінально-правової статті (норми) як під час правової оцінки вчиненого діяння, так і під час призначення покарання за вчинений злочин.

При цьому потрібно враховувати, що така класифікація злочинів та відповідна систематизація Особливої частини ККУ не є єдиною. Існують, як відомо, також інші подібні можливості. При цьому потрібно враховувати, що багато в чому моделі й результати будь-якої, у тому числі не лише правової класифікації, залежать

від тих критеріїв (ознак), які закладаються в основу такого процесу (далі ми спробуємо це довести).

Тому більш визнаною підставою для систематизації злочинів в Особливій частині кримінального права багатьох країн слугує, як правило, родовий об'єкт злочину. Так це робиться й у кримінальному праві України. Такий підхід дозволяє об'єднувати у відповідні групи злочинів суспільно небезпечні діяння, схожі за своєю кінцевою спрямованістю. Однак незважаючи на певну традиційність такого підходу, він, як вище вказувалось, використовується не в усіх країнах. Наприклад, у федеральному кримінальному законодавстві США (титул 18 Зводу законів США) і кримінальних кодексах деяких штатів цієї країни злочини розташовані в алфавітному порядку. Вважається, що такий «алфавітний» підхід полегшує пошук статті за конкретний злочин, назва якого відома юристові.

Однак повертаючись до аналізу родового об'єкта злочину, слід нагадати, що це не відокремлений правовий інститут. В українській доктрині кримінального права розроблена загальна теорія об'єкта злочину, згідно з якою традиційно виділяють загальний, родовий і безпосередній об'єкти. Упродовж достатнього часу виділяється й видовий об'єкт злочину [2, с. 9–10]. Кожний із зазначених об'єктів несе своє змістовне навантаження, при цьому саме родовий об'єкт є основною системоутворюючою ознакою під час створення системи Особливої частини кримінального права. Точна й досить деталізована система Особливої частини ККУ допомагає краще зрозуміти роль охорони певних об'єктів і визначити державну оцінку ступеня суспільної небезпеки окремих груп або видів злочинів.

Потрібно зауважити, що, крім указаних офіційних критеріїв систематизації злочинів, можуть використовуватися й інші такі ознаки. Наприклад, наявність предмета злочину, ознаки суб'єктивної сторони, ознаки суб'єкта злочину, наявність потерпілого тощо. І такі критерії також достатньо широко використовуються, проте вже на іншому рівні, переважно для систематизації злочинів уже всередині відповідного розділу Особливої частини кримінального права.

Найбільш поширеним є застосування для таких цілей видового об'єкта злочину, саме тому більшість розділів Особливої частини ККУ «складається» з підрозділів, в основі яких і знаходиться видовий об'єкт злочину. Саме видовий об'єкт як додаткова ланка в існуючій структурі об'єктів включає в себе підгрупу більш близьких і подібних суспільних відносин, які у свою чергу входять до більш широкої групи схожих суспільних відносин [3, с. 64]. У будь-якому разі виділення видового об'єкта злочину виступає додатковою ланкою в існуючій структурі об'єктів. Тому, наприклад, якщо родовим об'єктом у розділі III ККУ «Злочини проти життя та здоров'я особи» є саме життя й здоров'я конкретної особистості, то видовими об'єктами в цьому розділі є життя особи й здоров'я особистості, що дає підстави виділити в самостійні групи злочини, які безпосередньо посягають на ці суспільні відносини.

Однак, незважаючи на достатню традиційність такого підходу до класифікації злочинів усередині розділу або глави, існують, як вище вказувалось, також інші критерії. Наприклад, під час класифікації злочинів проти власності як критерій використовуються ознаки суб'єктивної сторони злочину, що дозволяє достатньо чітко класифікувати такі злочини [4, с. 59].

Ще одним критерієм, який використовується для такої класифікації, є ознаки, які характеризують суб'єкта злочину. При цьому достатньо визнаною є кваліфікація з урахуванням сукупності характеристик, які визначають суб'єкта злочину. Такий критерій, як відомо, використовується під час визначення службових злочинів, злочинів проти правосуддя, військових злочинів тощо. Потрібно сказати, що використання таких критеріїв у зв'язку з тим, що вони не є офіційно визнаними, може бути неоднаковим у різні періоди розвитку кримінально-правової теорії та практики. Так, якщо раніше ознаки суб'єкта злочину завжди використовувалися під час класифікації злочинів проти правосуддя, то нині як такий критерій частіше використовуються ознаки видового об'єкта злочину [5].

Однак, на нашу думку, можливе й інше використання ознак, які характеризують суб'єкта злочину, насамперед завдяки їх узгодженню з механізмом учинення злочину. Потрібно сказати, що сьогодні немає єдиного визначення поняття «механізм злочину», проте під час визначення такого механізму на перше місце ставлять суб'єкта злочину. Саме суб'єкт злочину багато в чому визначає предмет посягання, спосіб учинення злочину, місце, час учинення злочину та інші обставини, які відносяться до обставин злочину, злочинний результат тощо. Тому використання суб'єкта злочину та його ознак під час систематизації певної групи злочинів потрібно визнати достатньо дієвим критерієм здійснення таких процесів. Фахівці наголошують, що при цьому потрібно звертати увагу на поняття особи й особистості злочинця, поняття злочинної поведінки й механізму її формування, класифікацію злочинних типів, психологію окремих категорій злочинців тощо (А.Ф. Зелінський, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько та інші).

Ці думки можуть, на нашу думку, набути своєї реалізації й під час спроб систематизації наркотичних злочинів¹. Для того щоб реалізувати цю ідею, ми спробували систематизувати злочини, які розташовані в розділі XIII ККУ «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» саме з урахуванням ознак суб'єкта цих злочинів.

Проведена нами систематизація дала змогу виділити такі групи наркотичних злочинів: а) злочини, пов'язанні зі вживанням наркотичних засобів; б) злочини, пов'язанні з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів; в) злочини, які можуть мати на меті розповсюдження та (або) вживання наркотичних засобів. Можливо виділити й інші злочини, які пов'язанні з наркотиками. Потрібно додати, що окремою групою в цьому розділі є незаконні дії суб'єкта, пов'язанні з отруйними, сильнодіючими лікарськими речовинами, допінгом тощо. Проте остання група злочинів нами взагалі не аналізувалася.

Проведена систематизація надала змогу не лише зробити низку корисних висновків, а й сформувані групу питань, відповіді на які повинні, з нашої точки зору, покращити правове забезпечення протидії наркозлочинності. Наприклад, потрібно розглядати як зовсім різні злочини, які розташовані в цьому розділі, проте мають, на нашу думку, зовсім неоднаковий зміст. Зокрема, незаконне публічне

¹Потрібно вказати, що в подальшому ми будемо оперувати саме поняттям «наркотичні злочини», не розподіляючи їх на окремі групи, наприклад, відповідно до характеристик наркотичних речовин тощо.

вживання наркотичних засобів (стаття 316 ККУ) та контрабанда наркотичних засобів (стаття 305 ККУ) або використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів (стаття 306 ККУ), мають спільним лише предмет цих злочинів – наркотичні засоби, усі ж інші діяння мають іншу мету, ціль, загальну попередню підготовку до вчинення подібних дій. Причому кожна з таких груп може отримати свою подальшу систематизацію [6, с. 47–49].

У свою чергу це повинно знайти обов'язкове відображення в кримінально-правових приписах, установлюючи відповідальність за подібні дії. Певною мірою це стосується й кримінологічних заходів. Звичні такі заходи передбачають низку необхідних дій, проте вони спрямованні переважно на попередження можливих злочинних дій осіб, які вживають наркотичні засоби. Однак спроби запобігти злочинам, які використовують «кримінальні» гроші, наприклад, отримані від наркотрафіку, повинні мати іншу змістовну спрямованість. Крім цього, такі кримінально-правові заходи протидії наркотичній злочинності повинні поєднуватися з більш загальними заходами, які спрямовані на протидію цій складній соціально негативній проблемі.

У зв'язку з цим, плануючи спеціальні заходи, потрібно їх обов'язково погоджувати із загальнодержавними заходами. Наприклад, у програмі Стратегії державної політики Кабінету Міністрів України щодо наркотиків на період до 2020 року наголошується на необхідності звертати увагу не лише на правові можливості в боротьбі із цим явищем, а на створення насамперед так званого суспільства державного здоров'я [7]. У реалізації цієї програми дуже багато буде залежати від максимально точного встановлення всіх ознак, що характеризуватимуть осіб, які вчинятимуть усе різноманіття таких злочинів.

Література

1. Тимошенко В.А. Наркополітика, екологія, громадське здоров'я: наукова доповідь за матеріалами практики та аналізу національної стратегії щодо наркотиків / В.А. Тимошенко. – К. : Логос, 2013. – 24 с.
2. Кримінальний кодекс України : [наук.-практ. коментар] / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – вид. 9-те, перероб. та допов. – Х. : Одісей, 2013. – 912 с.
3. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посібник] / М.Й. Коржанський. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.
4. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти / Є.Л. Стрельцов ; передм. проф. Д. Мегхема. – О. : АстроПринт, 2000. – 474 с.
5. Уголовное право УССР. Особенная часть : [учебник] / под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Вища школа, 1989. – 503 с. ; Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [А.В. Байло, О.А. Васильєв, О.О. Житний та ін.]; за заг. ред. О.М. Литвинова, О.М. Бандурки. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.
6. Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка легалізації наркодоходів / О.М. Лемешко. – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2004. – 112 с.
7. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : розпорядження КМУ від 28 серпня 2013 року № 735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua.

Анотація

Бурячок А. О. Характеристика суб'єктів наркотичних злочинів. – Стаття.

Статтю присвячено систематизації суб'єктів наркотичних злочинів. Виділення окремих груп таких суб'єктів повинно сприяти вдосконаленню кримінально-правових та кримінологічних заходів щодо протидії наркотичним злочинам.

Ключові слова: кримінальне право, кримінологія, механізм учинення злочину, суб'єкт злочину, особа злочинця.